

Levente SALAT

PERSPECTIVELE MINORITĂȚII MAGHIARE DIN ROMÂNIA ÎN LUMINA STUDIILOR ELABORATE PE BAZA REZULTATELOR BAROMETRULUI RELAȚIILOR ETNICE, EDIȚIILE 1994-1996 ȘI 2000-2002

Definirea punctului de vedere

Problematika relațiilor interetnice din România a devenit, în decursul celor cincisprezece ani ce s-au scurs de la prăbușirea comunismului, un subiect de cercetare care a trezit interesul unui număr impresionant de analiști, nu numai în țară, dar și în străinătate. Cele mai variate abordări, atât sub aspectul scopului urmărit, cât și al metodologiei utilizate, au vizat aspecte precum evaluarea potențialului de conflict interetnic (Zellner 1999, Kostecki 2002); aprecierea modului în care diferitele aspecte ale reformei – modificări ale Constituției, legea electorală, restituirea proprietăților, reforma în învățământ și în administrația locală etc. – au influențat relațiile interetnice din România (Alionescu 2004, Chiribucă și Magyari 2003, Horváth și Scacco 2001, Kettley 2003); evaluarea impactului pe care diferitele organizații, regimuri și tratate internaționale l-au avut asupra evoluției acestor relații (Horváth 2002, Dobre 2004); stabilirea unei legături cauzale între nivelul de democratizare, ca variabilă dependentă, și principalii indicatori ai evoluției relațiilor interetnice, ca variabile independente (Petrescu 2001, Mungiu 1999); sau numeroasele analize dedicate evoluției relațiilor bilaterale, înainte de toate celor româno-maghiare (Lantschner și Medda-Windischer 2003, Gál 1999, Iordachi 1998).

Barometrul Relațiilor Etnice ocupă un loc aparte în seria acestor cercetări, fiind probabil singura inițiativă în care s-a utilizat metodologia cantitativă, sub forma anchetelor sociologice realizate pe eșantioane reprezentative la nivel național¹. Motivația primei serii de anchete, realizată în perioada 1994-

1 Deși nu privesc în mod direct subiectul abordat în prezentul volum, se cuvin amintite aici următoarele cercetări care au relevanță și la anumite aspecte ale relațiilor etnice din România: *Intoleranță, discriminare, autoritarism în opinia publică*, septembrie 2003, sondaj realizat de Gallup România la comanda Institutului pentru Politici Publice, București, http://www.ipp.ro/altmateriale/IPP-Gallup_Caiet%20Sondaj_Extremism-2003.pdf; *Intoleranță, discriminare, extremism*, decembrie 2003, studiu realizat de Institutul pentru Politici Publice, București, <http://www.ipp.ro/altmateriale/Intoleranta%20Discriminare%20Extremism%20Romania%202003.pdf>; respectiv *Barometrul de opinie privind discriminarea în România*, octombrie 2004, sondaj realizat de Metro Media Transilvania la comanda Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării.

1996, a fost aceea de a oferi repere obiective, capabile să influențeze disputa româno-maghiară într-o perioadă în care aceasta s-a caracterizat printr-un grad înalt de voluntarism, actorii de o parte și alta putând exploata conform intereselor proprii lipsa unor date fundamentate științific². Cea de a doua serie a anchetelor, cele realizate în perioada 2000-2002, s-a înscris în aceeași direcție a motivației, urmărind totodată fundamentarea, prin date riguroase, a unor politici publice sectoriale care își propun ameliorarea situației diferitelor categorii de minorități și, implicit, a relațiilor interetnice din România.

Anchetele sociologice realizate în cadrul Barometrului Relațiilor Etnice au vizat în mod preponderent relațiile româno-maghiare și, într-o mai mică măsură, relațiile membrilor comunităților de romi cu românii și maghiarii. Deși aceste aspecte ale relațiilor interetnice din România reprezintă doar o parte din întreg³, atât miza politică a acestor componente, cât și încorsetările de ordin tehnic ale instrumentelor utilizate în cazul comunităților cu număr mai mic de membri au impus această limitare în conceperea obiectului cercetării. Astfel se explică și faptul că studiile incluse în prezentul volum se concentrează și ele, cu puține excepții, asupra diferitelor aspecte ale relațiilor româno-maghiare, iar aceasta va fi și punctul de vedere al concluziilor care vor fi formulate în cele ce urmează.

Plecând de la tipologia invocată de Monica Robotin în studiul inclus în volumul de față⁴, se cuvine precizat însă că este de așteptat ca rolul ocupat în prezent de „problema maghiară” pe agenda dezbaterilor publice să fie preluat treptat, într-un viitor nu foarte îndepărtat, de disputele legate de relațiile instituțiilor statului român cu comunitățile de romi.

În prezent, atenția acaparată de situația minorității maghiare din România se datorează în mare măsură interesului cu care un număr considerabil de specialiști urmăresc evoluția disputei etnopolitice dintre cele două părți: nivelul relativ ridicat de mobilizare politică a minorității maghiare din România și opoziția fermă a autorităților statului român față de principalele revendicări ale maghiarilor îi determină pe unii analiști să evalueze potențialul destabilizator al acestor relații, atât în contextul intern al procesului de democratizare a României, cât și în privința raporturilor interstatale din regiune.

Situația comunităților de romi reprezintă și ea o preocupare pentru o vastă categorie de actori, atât interni, cât și externi. Interesul acestora vizează însă pe moment capacitatea de absorbție a fondurilor europene, eficiența cu care acestea sunt dirijate spre comunitățile vizate, sau măsura în care ele produc schimbări durabile în sânul acestora, precum și în relațiile cu

2 Vezi Gabriel Andreescu: *Ruleta. Românii și maghiarii, 1990-2000*, Iași: Polirom, 2001, și István Horváth: *Facilitating Conflict Transformation. Implementation of the Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities to Romania, 1993-2001*, Hamburg: CORE Working Paper 8, 2002.

3 A se vedea în acest sens Anexa.

4 Studiul intitulat „Stat și identitate etnică în România. O incursiune în percepțiile majorității și minorităților asupra acestei relații”, prezentul volum, pp. 14-16.

majoritatea. Pe scurt: modul în care instituțiile statului se dovedesc capabile să amelioreze situația comunităților de romi, utilizând resurse proprii și cele ale Uniunii Europene. Din această perspectivă, problema ce își așteaptă rezolvarea este de natură preponderent *socială*, scopul urmărit fiind, înainte de toate, combaterea situației de marginalizare și de inegalitate a șanselor în care se află în prezent o parte însemnată a comunităților de romi. Până și eforturile autorităților prin care acestea urmăresc prevenirea și combaterea diferitelor forme de discriminare au – în cazul romilor – consecințe de emancipare socială, înainte de toate, și doar colateral aspecte de emancipare etnică.

Există însă câteva evoluții, aflate în plină desfășurare, care pot facilita schimbarea de priorități pe agenda politicilor statului român față de minorități, sugerată mai înainte. Trendurile demografice caracteristice celor două comunități, de exemplu, vor contribui cu siguranță la scăderea importanței pe care minoritatea maghiară o are în viața politică din România și vor spori, treptat, ponderea pe care participarea reprezentanților romilor o are în acest context. Această evoluție va fi amplificată și de trendurile de emigrare caracteristice în prezent pentru comunitatea maghiară din România. Dacă presupunem, de exemplu, că nu vor avea loc alegeri anticipate în cursul anului 2005, și excludem alternativa coborârii pragului electoral la 3%, actualul mandat ar putea fi ultimul pe care Uniunea Democrată Maghiară din România (UDMR) îl are în regim de reprezentare proporțională în Parlamentul României.

În ceea ce privește comunitățile de romi, se poate urmări deja, ca efect colateral al atenției care le este acordată în cadrul programelor de ameliorare a situației lor, o treptată, dar pronunțată *eticizare* a problemei, pe măsură ce așteptările de sporire a eficienței intervențiilor și a randamentului cu care fondurile destinate acestui scop sunt utilizate impun apariția unei elite proprii, care își asumă rolul de mediator și de facilitator al schimbării în interiorul comunităților vizate. Chiar dacă gradul de mobilizare politică ce îi caracterizează pe maghiari nu va fi atins în curând de comunitatea romilor, este de așteptat că o parte a obiectivelor politice care figurează în prezent în programele UDMR să apară în curând și ca revendicări ale reprezentanților elitei roma, aflată în plină ascensiune.

Dincolo de miza politică pe care situația minorității maghiare din România o are în contextul actual, soluțiile care se vor identifica în raporturile acestei minorități cu statul român în ansamblu, cu instituțiile acestuia în câteva domenii de importanță cheie pentru șansele de supraviețuire a comunității, precum și cu comunitatea dominantă în stat, pot deveni deci de importanță paradigmatică pentru relația statului român și a populației majoritare cu comunități minoritare, oricare să fie acestea.

În ceea ce privește a treia categorie de minorități naționale din tipologia invocată de Monica Robotin, grupurile etnice ale căror număr de membri nu depășește 65 000, obiectivele politicii statului român vor rămâne, probabil, aceleași: susținerea acestora din respect pentru diversitate, pe de o parte, și

urmărirea, pe de altă parte, a unor scopuri propagandistice și de contrabalansare a pretențiilor formulate de minoritățile cu un număr însemnat de membri, în cazul cărora soluțiile acceptabile pentru toate părțile implicate se pot identifica mai anevoios.

Minoritatea maghiară – în capcana logicii statului-națiune

Așa cum reiese din toate studiile incluse în prezentul volum – cu excepția celui semnat de Adrian Netedu și Cristina Drăguș, care abordează, cu eleganță și în profunzime, un alt aspect al relațiilor interetnice din România – situația minorității maghiare din România, în pofida numeroaselor progrese din ultimii ani, ridică încă probleme atât în privința relației cu majoritatea, cât și sub aspectul raportării la statul român. Mai mult, având în vedere structurile identitare dominante în sânul comunității, am putea afirma că sunt problematice până și relațiile comunității cu ea însăși și, în strânsă legătură cu acest aspect, nici relațiile cu națiunea maghiară (în sensul cultural al termenului), și nici cele cu statul ungar nu sunt fără probleme.

Conform concluziilor ce se desprind din studiile semnate de Aurora Liiceanu, Raluca Soreanu și grupul de autori Ioana Paul, Mirela Tudoran și Luiza Chilariu, relațiile cu comunitatea majoritară sunt încărcate cu stereotipuri și prejudecăți de ambele părți, iar relațiile dintre minoritatea maghiară și autoritățile statului român se caracterizează prin neîncredere reciprocă și o incompatibilitate accentuată între obiectivele prioritare cu caracter etnopolitic urmărite de o parte și alta, după cum se poate deduce din interpretările formulate de Alexandru F. Voicu, Monica Robotin și Dragoș Dragoman. Concluziile privind unele particularități ale modului de autopercepție a maghiarilor care fac dificilă integrarea acestei minorități în comunitatea politică a națiunii civice române se desprind din lucrările semnate de Raluca Soreanu și grupul de autori Ioana Paul, Mirela Tudoran și Luiza Chilariu.

Problemele cu care se confruntă minoritatea maghiară din Transilvania sunt adesea puse pe seama consecințelor logicii statului-națiune, care i-a pecetluit soarta atât în perioada dualismului austro-ungar, cât și în contextul României Mari, după unirea din 1918. Mai mult, nu numai în relațiile cu statul român de după schimbările din 1989, dar și în grija pe care Ungaria, ca țară-mamă, îi poartă în noul context se regăsesc numeroase reflexe ale statului-națiune, și – poate cel mai paradoxal element al imaginii de ansamblu – până și în privința proiectelor politice prin care comunitatea maghiară din România urmărește consolidarea situației proprii este evidentă dominarea acestei logici și refuzul categoric al modurilor de gândire alternative.

Pentru a putea verifica valabilitatea afirmațiilor de mai sus, pare necesar să efectuăm o scurtă incursiune în istoria conceptului de stat-națiune.

Statul-națiune – istoria unui succes

Istoria statului-națiune⁵, în plină desfășurare încă, în pofida ipotezelor unor analiști ai globalizării, reprezintă un capitol de succes răsunător în istoria formațiunilor statale, performanțele acestuia – în materie de fundamentare și de reproducere periodică a legitimității politice, în exercitarea suveranității, în susținerea cadrului egalității formale și al solidarității, în capacitatea de mobilizare politică sau militară în situațiile în care evoluția relațiilor cu alte state o cere – fiind inegalabile cu performanțele formațiunilor statale premergătoare.

Din perspectiva istoriei ideilor, acest mod de organizare politică a comunităților umane a apărut ca o consecință firească a unei evoluții care a înlocuit treptat, în perioada care a urmat după încheierea rolului pe care Napoleon I l-a jucat în istoria modernă a Europei, o viziune preponderent imperială asupra naturii comunității politice cu una bazată pe încrederea în loialitățile specifice comunităților naționale.

La baza acestei viziuni noi, ce caracterizează gândirea politică începând cu secolul 19, regăsim convingerea că lumea în care trăim este un mozaic al națiunilor, acestea fiind unități firești, naturale și organice ale societății umane. Caracteristica principală a națiunilor este o omogenitate culturală și lingvistică care își are originea în istoria comună, iar din perspectiva individului, care aparține unei și numai unei națiuni, națiunea este cadrul firesc în care libertatea are sens și poate fi exercitată. Din acest motiv, membrii comunităților naționale au obligația morală să fie loiali națiunilor din care fac parte, iar armonia și stabilitatea lumii presupune protejarea prin mijloace potrivite a națiunilor: fiecare națiune are dreptul la un stat propriu pe care îl administrează în mod suveran, conform intereselor proprii.

Aceste convingeri slab conceptualizate și de regulă nesupuse unor analize mai riguroase s-au generalizat rapid, au contribuit la redesenarea, în mai multe valuri, a hărții politice a lumii, iar în interiorul formațiunilor statale au facilitat contopirea *statului* cu *națiunea* prin amalgamarea practicilor de administrare a instituțiilor statului cu mituri naționale, ceea ce a conferit aparatului de stat o legitimitate nemaîntâlnită în istoria premergătoare a formațiunilor statale.

5 Deși termenii de *stat național* și *stat-națiune* sunt folosiți adesea ca sinonime, există o importanță deosebită de nuanță între semnificația pe care o are fiecare, acestea reflectând totodată și afilierea la curente distincte în istoria ideilor politice. Termenul de *stat-națiune* s-a încetățenit în contextul tradiției intelectuale a republicanismului francez, purtând semnificația de suport instituțional pentru o comunitate politică, purtătoare a unui proiect politic. Conceptul de *stat național* este specific istoricismului juridic german, având semnificația unui produs al unui grup etnic, acest produs fiind conceput totodată drept garant al perenității și al integrității grupului respectiv. Vezi Alexandra Ionescu: „Stat-națiune, stat național și democrație în România”. În: *Dilema Veche*, Anul II, nr. 64, 8-14 aprilie 2005.

Succesul ideii naționale în sporirea eficienței instituțiilor statului s-a reflectat rapid și în teoriile despre politica internațională. În pofida apartenenței la paradigme rivale, teoreticienii împărtășesc aceeași viziune preponderent statistică care are la bază câteva principii simple, de data aceasta conceptualizate în detaliu și amplu dezbătute în istoria recentă a disciplinei: politica internațională se bazează pe interacțiunea dintre statele-națiune, acestea fiind în egală măsură actorii și scopul principal al activității politice internaționale; statele naționale sunt membri suverani și egali între ei ai comunității internaționale; ele se identifică prin teritorii și populații bine definite, asupra cărora exercită control exclusiv; prin aceste atribute, statele-națiune pot fi clar delimitate, nu sunt subordonate unul altuia și nu sunt supuse unei autorități superioare; sunt considerate sisteme politice omogene în interior, care constituie cadrul cel mai firesc al loialității umane.

Acest set de principii și-a găsit prima formulare oficială în 1648, prin tratatul de pace de la Westfalia, document care a pus bazele a ceea ce numim astăzi sistemul de state westfalian, ordinea politică internațională care a dăinuit peste trei sute de ani, ultimele două secole – 19 și 20 – fiind caracterizate în mod pronunțat prin procesul deja amintit de contopire a statului cu națiunea. Deși un produs eminent european, sistemul de state westfalian a însemnat generalizarea la scară globală a convingerii că lumea este un compozit al unor parcele teritoriale distincte, administrate fiecare de câte un guvern care exercită un control cuprinzător, suprem, nelimitat și exclusiv asupra teritoriului și populației care îi aparține.

Globalizarea – o primă provocare

Procesul de amalgamare a instituțiilor statului cu miturile naționale nici nu a apucat încă să-și producă cele mai spectaculoase consecințe în redese-narea hărții politice a lumii, când au apărut primele semne ale unei evoluții alternative, cea de relativizare treptată a caracterului exclusiv și nelimitat al controlului pe care statele îl exercită asupra teritoriului propriu: în 1864 a fost adoptată Convenția de la Geneva privind tratamentul răniților și bolnavilor pe vreme de război (aceasta fiind considerată drept una din primele prevederi internaționale care au impus standarde de comportament statal, violând caracterul exclusiv și nelimitat al suveranității); în 1865 a fost creată prima agenție globală, Uniunea Internațională a Telegrafului; în 1884 s-a trecut la coordonarea globală a fusului orar; în 1891 s-au înregistrat cele dintâi convorbiri telefonice transfrontaliere (între Londra și Paris); în anul 1919 s-au organizat primele zboruri transfrontaliere regulate; în 1929 au fost efectuate cele dintâi operațiuni financiare off-shore; în 1930 au fost difuzate primele emisiuni globale de radio.

Aceste debuturi ale fenomenului numit azi globalizare au fost urmate de evoluții spectaculoase în a doua jumătate a secolului 20. Mai multe domenii ale vieții sociale au trecut printr-un puternic proces de internaționalizare,

unele instituții și comunități omenеști din anumite state stabilind legături mai strânse cu regiuni îndepărtate de pe glob decât au avut vreodată cu regiuni învecinate din propriul stat, iar calitatea vieții din unele zone ale unor state naționale ajungând să depindă în mai mare măsură de deciziile luate de guvernele statelor îndepărtate sau de organizații internaționale decât de instituțiile statului cărui aceste regiuni aparțin. Relațiile sociale au dobândit din ce în ce mai multe aspecte nonteritoriale, iar frontierele statelor naționale au fost expuse unor presiuni din partea tranzacțiilor financiare și economice, fluxuri informaționale pe canale variate, precum și constrângeri asupra comportamentului statal, impuse de numeroase acorduri, reglementări și regimuri internaționale.

Din aceste evoluții, care au avut de-a lungul deceniilor trecute, atât susținătorii fervenți, cât și criticii înverșunați s-au grăbit să tragă concluzia că povestea de succes a statului-națiune este pe terminate și procesele de neoprit ale globalizării vor eroda treptat autoritatea și suveranitatea statelor-națiune.

După numeroase excese într-o parte sau alta, disputele între specialiști – legate de acest subiect – par să fi ajuns în ultimii ani la concluzia că, deși nu se mai poate vorbi de suveranitate în termenii lui Bodin sau în spiritul sistemului de la Westfalia, nu este mai puțin adevărat că nici semnele coagulării unei guvernări globale, dar nici indiciile reîntoarceri la sistemul instituțional al feudalismului, sub forma anarhiei globale a guvernării comunităților locale, nu se întrevăd. Statele-națiune trec, fără îndoială, printr-un amplu proces de adaptare la condițiile globalizării, ceea ce presupune o graduală, dar totuși semnificativă internaționalizare, denaționalizare și destatalizare simultană a instituțiilor acestora (conform Barrow 2004), dar tocmai modul în care statele naționale reușesc să se adapteze la aceste provocări este dova cea mai grăitoare, în opinia mai multor autori, a viabilității acestei forme particulare de organizare a vieții sociale și a autorității politice.

Consecințele adaptării la aceste provocări pot fi însumate, pe scurt, în două tendințe majore. Prima dintre acestea privește redefinirea structurii de interese promovate de state. În timp ce statele-națiune din perioada suveranității clasice promovau interesele naționale și urmăreau scopuri protecționiste împotriva imixtiunii intereselor din afară, statele-națiune din epoca post-suverană promovează în mod simultan și combinat atât interese naționale, cât și globale. Ca să amintim, dincolo de participarea la numeroasele acorduri interguvernamentale, un singur și adesea controversat exemplu: instituțiile statului modern servesc în egală măsură interesele capitalului global, uneori chiar în detrimentul intereselor capitalului național.

A doua consecință a modului în care statele-națiune se adaptează la condițiile globalizării este reflectată în modificarea naturii conflictelor care pot apare. Conștientizarea faptului că globul pământesc este un loc unic – în sensul de unitar și fără alternativă din perspectiva sustenabilității condițiilor de viață –, reduc șansele unor conflicte armate majore între state. Deși amenințarea terorismului global a oferit recent un important contraexemplu,

iar interesele naționale legate de controlul asupra unor resurse critice (dar strategice), precum țițeiul sau apa potabilă, pot produce încă surprize în această privință, evoluțiile ultimelor decenii au demonstrat că cele mai multe conflicte armate s-au produs cu implicarea forțelor sub-statale, sub forma unor insurgențe împotriva guvernelor naționale sau între fracțiuni interne care rivalizează pentru dobândirea controlului exclusiv asupra instituțiilor statului (Marshall și Gurr 2003).

Consecințe ale diversității – o nouă provocare

Provocările diversității și consecințele acestora pentru viitorul statului națiune sunt legate în mod evident de acest ultim aspect. Din perspectiva evoluțiilor amintite mai înainte, pare evident că șansele de supraviețuire a statului-națiune depind într-o măsură semnificativă și de modul în care acesta se va dovedi capabil să gestioneze problemele interne, făcând față așteptărilor comunității internaționale privind eficiența exercitării prerogativelor statele, atât în ceea ce privește furnizarea de securitate internă și regională, cât și în susținerea unui climat atrăgător pentru fluxurile de capital și pentru celelalte aspecte ale internaționalizării în teritoriile pe care le au sub control.

Viziunea asupra lumii care a facilitat apariția statelor-națiune, ca și reflecțiile teoretice asupra specificului acestora au inclus, după cum am văzut, câteva ipoteze privind caracterul omogen al comunității politice, privind calitatea solidarității și formele de manifestare a loialității din interiorul statelor-națiune, precum și capacitatea instituțiilor acestora de a crea cadrul cel mai potrivit pentru libertatea individului, a tuturor membrilor comunității politice fără discriminare sau excludere.

Tot pe seama globalizării – precum și a unui aspect colateral al acesteia: răspândirea la scară globală a democrației ca singura formă legitimă a puterii politice – poate fi pus faptul că guvernării din diferite regiuni ale lumii sunt în ultima vreme forțați de împrejurări să admită că unele dintre aceste premise ale statelor-națiune nu se verifică în practică și, în pofida ipotezelor tacite pe care funcționarea instituțiilor acestora se bazează, există un important grad de diversitate culturală și lingvistică ce caracterizează majoritatea statelor naționale din zilele noastre.

Referitor la dimensiunea fenomenului, diferite surse au emis diverse ipoteze. Un raport UNESCO realizat în perioada 1993-1996 amintește de exemplu că în cele aproximativ 200 de state recunoscute de comunitatea internațională se regăsesc peste 10 000 de culturi distincte (UNESCO 1996), iar sursele referitoare la diversitatea lingvistică a lumii estimează că pe glob se vorbesc la ora actuală aproximativ 6 000 de limbi (Crystal 1997).

În cadrul unei evaluări mai amănunțite, efectuată în anul 1971, Walker Connor a constatat că din cele 132 de entități statale existente la vremea respectivă, doar 12 (9,1% din numărul total al acestora) puteau fi considerate în

mod justificat state-națiuni; 25 de state (18,9%) erau constituite dintr-o singură națiune majoritară reprezentând peste 90% din populație, dar pe teritoriul acestora trăia cel puțin o minoritate importantă; în alte 25 de state ponderea națiunii dominante era între 75-89%; în 31 de state (23,5%) membrii grupului etnic cel mai numeros reprezenta între 50-74% din populație; iar în 39 de state (29,5%) etnia cea mai numeroasă constituia mai puțin de 50% din populație (Connor 1994).

Deși era de așteptat – drept urmare a faptului că în perioada 1971-2000 numărul statelor a crescut cu peste 30% – ca situația să se îmbunătățească prin sporirea gradului de omogenitate al statelor nou create, conform unui raport recent al UNDP nu se poate vorbi despre o schimbare radicală a situației în ansamblu: există, în continuare, doar 30 de state în care ponderea minorităților naționale și religioase este sub 10%; în 42 de state acest procentaj se situează în intervalul 10-25%; iar în 110 state minoritățile reprezintă peste 25% din populația totală a țării; numărul țărilor care pot fi considerate omogene din punct de vedere etnic, cultural și lingvistic nu depășește nici azi 20 (UNDP 2004).

În Europa, situația se prezintă în felul următor: în cele 45 de state europene (dintre care 36 având peste 1 milion de locuitori) trăiesc 87 grupuri etnice, din care 26 în cel puțin 5 state; se cunosc 90 de limbi vorbite, din care numai 6 limbi sunt utilizate doar pe teritoriul unui singur stat, 53 nu sunt limbi oficiale în nici un stat (numărul total al celor pentru care aceste limbi sunt limbi materne constituind 5% din populația totală a Europei), iar 31 sunt vorbite în mai multe state (atât ca limbi oficiale, cât și limbi minoritare, ponderea persoanelor care folosesc aceste limbi în condiții de minoritate fiind 6% din populația Europei); din cele 87 de grupuri minoritare, 12 au între 1-2 milioane de membri, 23 grupuri minoritare între 1-0,5 milioane de membri și 11 grupuri minoritare numără între 400 000-500 000 de membri (Pan-Pfeil 2003).

Ignorarea diferitelor aspecte ale diversității în procesele de construcție statală și camuflarea acestora prin mituri naționale a condus la apariția formelor variate de deficite democratice sub forma unor fenomene de excluziune din diferitele aspecte ale vieții sociale și politice.

Raportul amintit al UNDP identifică de exemplu trei astfel de forme de excluziune la care sunt expuși membrii culturilor nondominante din cadrul unor state naționale: peste 518 milioane de persoane (reprezentând 129 comunități etnoculturale) sunt expuse formelor de *excluziune culturală*, suferind o discriminare cu caracter religios și/sau lingvistic, formele de manifestare ale particularităților acestora nefiind acceptate în sfera publică a statelor pe teritoriul cărora trăiesc aceste comunități; peste 750 milioane de persoane (189 de comunități) suferă din cauza *discriminării cu caracter economic*; peste 832 milioane de persoane (191 de comunități) trăiesc în condiții de *discriminare cu caracter politic*, participarea acestora la viața politică, exercitarea drepturilor și accesul la poziții oficiale în instituțiile statului fiind limitate prin legi sau politici ale statelor naționale.

În ceea ce privește discriminarea lingvistică, din raportul UNDP reiese că în regiuni întinse ale lumii segmente importante ale populației nu au acces la educație în limba maternă: în Africa sub-Sahariană, unde se vorbesc 2 632 limbi, numai 13% din populația totală a regiunii (641 de milioane de suflete) are acces la educație în limba maternă, în Asia de Est și Pacific, unde se vorbesc 2 815 limbi, 62% din populație (1 918 milioane), în Asia de Sud, cu 811 limbi vorbite, 66% din populație (1 480 milioane), în Europa Centrală și CIS, cu 625 limbi vorbite, 74% din populație (409 milioane), în țările OECD, cu 1 299 limbi vorbite, 87% din populație (912 milioane), iar în America Latină, cu 1 086 limbi, 91% din populație (530 milioane) se bucură de acest drept. Conform unei aprecieri recente dată publicității de către BBC, politicile lingvistice care favorizează culturile dominante și lipsa de preocupare pentru diversitatea lingvistică a lumii au ca efect dispariția a cel puțin două limbi în fiecare zi.

Reflexe ale statului național – răspunsuri la provocare

Formele variate de excludere și de favorizare a culturilor dominante în stat sunt rezultatul unor practici larg răspândite în statele naționale, având, în general, menirea să asigure coerența și stabilitatea funcționării acestora: centralizarea puterii politice în așa fel încât toate deciziile să fie luate de reprezentanții majorității dominante, conform intereselor acesteia, comunitățile minorităților naționale fiind private, de regulă, de posibilitatea de a influența politicile care au un impact asupra condiției lor de viață; politici lingvistice care interzic utilizarea limbilor vorbite în mod tradițional de membrii comunităților minoritare în instituțiile statului, precum administrația locală, sistemul judiciar, învățământ, armată, canale publice ale audiovizualului; interzicerea utilizării în spațiul public a simbolurilor naționale, altele decât cele ale națiunii dominante, și reflectarea prin sărbătorile oficial recunoscute doar a tradiției și istoriei grupului dominant din stat; standardizarea procesului educațional în așa fel încât conținutul acestuia să reflecte în mod exclusiv istoria, literatura și contribuția la valorile universale ale culturii dominante; adoptarea unor politici de omogenizare a populației, care încurajează stabilirea membrilor comunității dominante în teritoriile locuite în mod tradițional de minorități naționale; adoptarea unor politici de imigare, care favorizează stabilirea pe teritoriul țării a unor imigranți ce vorbesc limba grupului dominant din statul respectiv (UNDP 2004).

În mod paradoxal, nu doar logica statului-națiune, dar și principiile dominante din sfera politicii internaționale încurajează aceste forme de comportament statal. Se cunosc destule exemple în care eforturile unor state de a-și spori gradul de coeziune internă au fost tolerate sau chiar încurajate de comunitatea internațională sub pretextul asigurării stabilității sau al sporirii eficienței statului respectiv, chiar dacă acestea au îmbrăcat forme ale geno-

cidului cultural, de expulzare în masă sau de asimilare forțată a unor segmente de populație, provocând imense suferințe umane.

Se poate presupune că unele din aceste suferințe pot fi considerate prețul pe care anumite comunități politice l-au avut de plătit pentru succesul de mai târziu în procesele de modernizare, respectiv pentru performanțele cu care statul-națiune se poate mândri azi, și ca atare – ca în cazul Franței post-revoluționare sau al Turciei după reforma lingvistică din 1928 de exemplu – ele pot fi acceptate ca legitime. Într-adevăr, există numeroși teoreticieni care consideră că persistența unui grad ridicat de diversitate în anumite zone ale lumii este rezultatul unui eșec de modernizare.

Având însă în vedere faptul că procesul de globalizare a surprins lumea, din punct de vedere al diversității, în starea pe care am descris-o pe scurt în cele de mai înainte, nu este de mirare că aceste politici de favorizarea a culturilor dominante în stat, oricât de îndreptățite ar fi, produc consecințele de sporire, uneori alarmantă, a asertivității identităților naționale, politicile identitare și eforturile de emancipare specifice diferitelor comunități culturale marginalizate. Nu este întâmplător, deci, că întrebarea referitoare la capacitatea democrației de a identifica corectivele necesare în condițiile diversității se pune în ultima vreme cu acuitate.

Dacă istoria recentă a lumii a înregistrat numeroase exemple de suferințe umane cauzate de eforturile de făurire și de consolidare a statelor-națiune, nu este mai puțin adevărat că există o cazuistică bogată și variată a exemplorilor în care statele naționale găsesc soluții ingenioase la problemele generate de diversitate, reușind să restabilească coeziunea internă și să elimine surse potențiale de conflict intra-statal, chiar dacă prețul pe care îl au de plătit este egal uneori cu renunțarea la unii identificatori clasici ai statului-națiune, sau acceptarea unor consecințe care violează principiile clasice ale democrației reprezentative.

Exemple emblematice ale soluțiilor de acest fel sunt *democrația etnică* (pe care o putem întâlni în unele societăți adânc divizate din punct de vedere etnic sau cultural, context în care națiunea titulară în stat, care se simte amenințată de prezența minorităților naționale, administrează instituțiile statului într-o stare de mobilizare permanentă împotriva acestor amenințări); *democrația consociativă* (care se bazează pe existența unei coaliții mari între fracțiunile de populație structurate în jurul identităților etnice, culturale sau chiar religioase, respectiv pe principiul reprezentării proporționale, al autonomiilor sectoriale și al dreptului la veto reciproc); sau *democrațiile multi-naționale* (care se definesc ca asociații constituționale ce conțin două sau mai multe națiuni sau popoare, recunoscute ca entități ce se autoguvernează, cu trăsături federale sau confederative).

Nu este greu de înțeles că aceste soluții ce se regăsesc în practica multor state existente pe harta politică a lumii contemporane sunt aspru criticate pentru numeroasele concesii pe care le fac în dauna principiilor democrației clasice, cu scopul de a acomoda diversitatea. Nu este însă mai puțin adevărat că nici teoriile normative ale democrației nu pot oferi soluții cu mai puțin-

ne deficiențe. Este un fapt unanim recunoscut de specialiști că teoriile clasice ale democrației presupun și ele omogenitatea comunităților politice, relația practicilor democratice cu diversitatea fiind în continuare precară și puțin elucidată până la această dată.

Caracteristici comportamentale ale principalilor actori în cazul analizat

Pe baza celor de mai sus nu este greu de înțeles că toți actorii care influențează în mod direct soarta minorității maghiare din România – statul român, statul ungar și elita politică ce își asumă sarcina de reprezentare a intereselor comunității – rămân și ei tributari logicii statului-națiune.

Statul român, în relațiile sale cu minoritatea maghiară – o comunitate cu 1,4 milioane de membri, potențial formatoare de stat –, procedează conform celor impuse de logica statului-națiune: centralizează puterea în așa fel încât toate deciziile importante să fie luate de reprezentanții națiunii dominante, în conformitate cu interesele acesteia; promovează politici lingvistice și educaționale care favorizează limba și cultura majorității; încurajează, în strânsă colaborare cu Biserica Ortodoxă, stabilirea membrilor comunității dominante în teritoriile locuite în mod tradițional de minorități naționale. Deși aceste măsuri au consecințe dramatice asupra șanselor de supraviețuire pe termen lung a minorității maghiare din România, în afara membrilor acestei comunități (și, eventual, a Ungariei) nimeni nu poate reproșa nimic statului român, din moment ce acesta își urmărește interesele conform principiilor dominante în politica internațională. Interpretarea acestor principii în discursul public din România reproduce cu succes aparența că cedarea, în privința acestor politici, în fața pretențiilor minorității maghiare ar submina autoritatea statului român și ar leza eficiența cu care acesta asigură stabilitatea și coeziunea internă în teritoriile pe care le controlează, conform obligațiilor pe care le are față de comunitatea internațională.

În paralel cu aceste măsuri, statul român recurge abil la câteva corective în privința deficitelor democratice pe care existența minorităților pe teritoriul țării le generează. Recurgând la măsuri de discriminare pozitivă, asigură, de exemplu, reprezentare parlamentară minorităților naționale mici, care în regim de promovare proporțională nu ar avea șanse să acceadă în Parlament. Deși prețul pe care îl are de plătit nu este neglijabil – violarea unuia dintre principiile fundamentale ale democrației reprezentative, cel al egalității votului exprimat, sau unele efecte perverse, precum fenomenul de „etnobusiness” generat de oportunitățile financiare care decurg din reprezentarea în Parlament și, implicit, în Consiliul Național al Minorităților Naționale⁶ –, statul

6 A se vedea în acest sens Alionescu, Ciprian-Călin: “Parliamentary Representation of Minorities in Romania”. În: *Southeast European Politics*, Vol. V, No. 1 (June 2004).

român exploatează pe drept această măsură, ea fiind principalul temei al afirmății conform căreia măsurile de protecție a minorităților naționale din România depășesc standardele internaționale în materie.

În ceea ce privește minoritatea maghiară, aceasta a beneficiat în ultima vreme de măsuri de protecție lingvistică și a fost cooptată chiar – prin organizația politică ce își asumă rolul de reprezentare a intereselor comunității, UDMR – în aranjamente non-teritoriale de împărțire a puterii. Deși aceste măsuri sunt extrem de spectaculoase, ele nu periclitează în nici un fel caracterul de stat național, toate deciziile importante rămânând centralizate în mâinile reprezentanților populației majoritare: chiar dacă UDMR este la al treilea mandat în care participă direct sau indirect la putere, fiind, succesiv, partener al coaliției guvernamentale, respectiv al coaliției parlamentare a majorității, organizația nu a reușit să atingă obiective majore pe care le urmărește conform programelor sale politice (modificarea primului articol din constituție, cele două nivele de autonomie: culturală, respectiv teritorială în Secuime, și universitatea maghiară de stat), iar legile adoptate care conțin prevederi importante pentru minoritatea maghiară (legea administrației publice locale și cea a învățământului) rămân adesea inaplicabile în teritoriu, din cauza rezistenței reprezentanților locali ai majorității. Mai mult, aceste prevederi ale legilor în vigoare și încercările de aplicare ale acestora (precum cele referitoare la utilizarea limbilor minoritare în administrația locală și amplasarea, în conformitate cu acestea, a plăcuțelor bilingve) generează o stare de mobilizare în rândurile majorității care poate fi exploatată în fundamentarea rezistenței autorităților față de obiectivele politice mai ambițioase ale minorității maghiare. În ansamblu, statul român reușește cu abilitate să valorifice potențialul logicii statului-națiune, recurgând, pe de o parte, la corective democratice spectaculoase în favoarea minorităților, și menținând, pe de altă parte, o permanentă stare de mobilizare în rândul populației majoritare față de amenințarea pe care minoritățile (cu precădere cea maghiară în această fază) ar putea-o reprezenta pentru coeziunea comunității politice.

Tratamentul de care minoritatea maghiară din România beneficiază din partea statului ungar nu este lipsit nici el de reflexele caracteristice logicii de stat național. Deși statul maghiar s-a angajat prin constituție să-și asume responsabilitate pentru minoritățile maghiare care trăiesc în statele vecine Ungariei, încercând să le ofere asistență prin care acestea își pot consolida situația pe teritoriile natale, acest obiectiv fiind și una din prioritățile de vârf ale politice externe, efectul de cel mai mare impact pe care statul maghiar îl exercită asupra minorității maghiare din România în ultimii ani este acela de absorbție. Confruntându-se cu un serios deficit demografic, diferite instituții ale statului maghiar apelează din ce în ce mai deschis, în flagrantă contradicție cu constituția și cu principiile politicii externe, la forță de muncă calificată, vorbitoare de maghiară din Transilvania, în domeniile în care specialiștii maghiari care migrează către vest lasă goluri în urma lor. Nu sunt rare nici ocaziile în care se recrutează elevi pentru școlile medii și liceele din

Ungaria, iar existența numeroaselor unități ale universităților din Ungaria delocalizate în Transilvania, precum și substanțialul sprijin financiar oferit Universității Sapia (universitate particulară în România, finanțată în întregime de statul ungar, în care limba de predare este maghiara) nu pot fi considerate nici ele forme dezinteresate ale ajutorului, din moment ce absolenții acestora se orientează în mod preponderent după oportunitățile oferite de piața forței de muncă din Ungaria.

Nu este greu să descoperim în aceste practici acea componentă a logicii statului național prin care acesta favorizează stabilirea pe teritoriul țării a unor imigranți care vorbesc limba grupului dominant din statul respectiv, iar la baza deciziei tacite de reorientare a priorităților politicii statului maghiar – de la ajutorarea minorității maghiare din România pe pământul natal la încurajarea și facilitarea repatrierii – putem descoperi resemnarea autorităților maghiare în fața faptului că obiectivele politice ale comunității maghiare din România nu par realizabile într-un viitor previzibil. Consecințele acestei resemnări, precum și ale politicilor de imigrare ale guvernelor maghiare sunt cu atât mai dramatice pentru minoritatea maghiară din România cu cât interesele părții maghiare care fundamentează aceste politici par să coincidă, pentru prima dată în istoria recentă a celor două țări, cu interesele pe termen lung ale statului român: eliberarea de consecințele greu de administrat ale diversității și sporirea gradului de omogenitate a societății⁷.

În altă ordine de idei, cele două inițiative majore în materie de politică națională ale forțelor politice din Ungaria – Legea facilităților oferite membrilor minorităților maghiare din țările vecine Ungariei, de la care s-a așteptat revigorarea încrederii în șansele și viitorul culturii maghiare din teritoriile respective, și referendumul eșuat de la finele anului 2004 prin care ar fi urmat, în caz de succes, acordarea cetățeniei pentru toți membrii comunităților maghiare din țările vecine – au fost și ele exemple convingătoare ale rolului pe care logica statului-națiune îl are în gândirea politică maghiară, ambele inițiative transmițând în mod tacit același mesaj, conform căruia îmbunătățirea situației minorităților maghiare din regiune poate fi așteptată doar de la inițiativele statului maghiar, de la măsuri unilaterale ale acestuia, care au efect asupra cetățenilor de etnie maghiară ai statelor învecinate, chiar și fără acordul guvernelor țărilor respective.

Aflată în focul încrucișat al acestor două logici de stat-națiune, pe de o parte este firesc, pe de altă parte este greu de înțeles că minoritatea maghiară recurge și ea la aceleași reflexe atunci când își formulează proiectele de viitor, legând șansele sale de supraviețuire pe termen lung de dobândirea autonomiei.

7 Pentru detalii a se vedea Salat Levente: „Perspectivele evoluției relațiilor româno-maghiare și modelul reconcilierii franco-germane”, în: Salat Levente-Enache, Smaranda (ed.): *Relațiile româno-maghiare și modelul de reconciliere franco-german*. Cluj: CRDE, 2004, pp. 437-453.

Pe de o parte este firesc, pentru că acolo unde logica statului-națiune domină atât de evident gândirea publică, o comunitate are șanse de supraviețuire doar în măsura în care reușește să se impună și ea, pe un teritoriu oarecare, drept comunitate dominantă. Formele de autonomie pe care le putem întâlni în diferitele regiuni ale lumii au exact această menire, de a conferi, prin competențe delegate în limitele legii, unele prerogative ale statului-națiune unei comunități ce populează în mod tradițional un anumit teritoriu: asigurarea concentrării unor categorii de decizii politice – a celor care privesc în mod direct destinul comunității – în mâinile reprezentanților acesteia, inclusiv a celor care îi permit comunității să-și protejeze teritoriul împotriva acelor mecanisme ale pieței care ar putea submina, pe termen lung, caracterul dominant al comunității pe teritoriul respectiv.

Pe de altă parte însă, orientarea după aceeași logică a statului-națiune în rândul minorității maghiare și refuzul categoric față de orice alternativă este greu de înțeles, pentru că, într-un alt registru al intereselor, ar fi în avantajul minorității să se opună prin orice mijloace acestei logici și să exploreze modele alternative de conviețuire cu majoritatea. Deși nu este fără temeii că oferta unor instituții ale statului privitoare la soluții multiculturale, de exemplu, este privită cu suspiciune de reprezentanții elitei politice a maghiarilor din România, existând exemple în care declarațiile de intenție în acest sens nu au fost urmate de asumarea acelor consecințe pe care politicile multiculturale le produc în unele țări din Vest, este totuși alarmant că semnificația conceptului de multiculturalism este identică pentru cei mai influenți lideri ai minorității maghiare cu asimilarea, cu renunțarea benevolă la o importanță categorie de drepturi, tocmai acele drepturi care ar putea garanta supraviețuirea pe termen lung a comunității.

O posibilă explicație pentru această stare de fapt ne este oferită de studiile din prezentul volum, care conțin analizele despre stereotipurile și prejudecățile ce caracterizează percepția de sine și reciprocă a celor două comunități, românii și maghiarii. Urmărind aceste interpretări, nu este greu să descoperim că felul în care membrii celor două comunități se autopercep și îi apreciază pe cei din comunitatea adversă are funcții extrem de importante în cazul ambelor comunități: de partea românilor justifică și reproduce starea de mobilizare față de imaginara amenințare pe care prezența, modul de a fi și obiectivele minorității maghiare le reprezintă, iar de partea maghiară justifică și reproduce lipsa de încredere în români, ceea ce conduce în mod inevitabil la dezideratul autonomiei, în contextul căreia o bună parte a interacțiunilor poate fi economisită.

În lumina acestor structuri ale prejudecăților care se întrețin reciproc, nu este greu să înțelegem că, în pofida gradului relativ avansat al procesului de democratizare în România și a atenției deosebite pe care statul român, indiferent de orientarea guvernului, o acordă minorităților naționale după 1989, mai există sectoare întregi ale instituțiilor statului (precum diplomația, conducerea superioară a armatei, serviciile secrete și – într-o mai mică măsură – poliția) care să fie purificate etnic sau rezervate membrilor majorității din

cauza neîncrederii cu care minoritățile sunt privite⁸, iar de cealaltă parte, ca membrii minorității să refuze să vadă oportunități de carieră în aceste domenii, considerând că instituțiile respective au, în mod implicit, funcții orientate împotriva minorităților. În ceea ce privește corectivele de democrație pe care gradul de diversitate al societății românești le impune, în lumina aceluiași structuri de prejudecăți și stereotipuri, nu este greu de înțeles de ce maghiarii tind către o *democrație multinațională* și care este explicația faptului că soluția pe care statul român o consideră oportună este *democrația etnică*. Dacă luăm în calcul și structurile identitare specifice comunității maghiare, reflectate și ele în analizele incluse în prezentul volum, nu este poate exagerat să tragem concluzia că integrarea efectivă a minorității maghiare într-o națiunea civică a cetățenilor României este aproape imposibilă.

Rezultă de aici că înainte de a deschide orice dezbatere serioasă privind soluția care ar putea fi acceptabilă pentru ambele părți – care, pe de o parte, ar face inutilă reproducerea stării de mobilizare a populației majoritare față de pericolul imaginar pe care minoritatea maghiară o reprezintă și care justifică, în ultimă instanță, opoziția fermă a statului român față de proiectele politice ale minorității maghiare, și care ar oferi, pe de altă parte, garanția supraviețuirii pe termen lung a minorității maghiare, fără amenințarea asimilării sau a marginalizării economice și politice – este necesară atacarea acestor structuri ale prejudecăților și stereotipurilor reciproce. Dacă aceste structuri rămân intacte și se reproduc cu aceeași intensitate pe care o putem identifica în rezultatele Barometrului Relațiilor Etnice, atunci șansele comunității maghiare de a rămâne o componentă viabilă a societății românești, care se integrează armonios în comunitatea politică a cetățenilor României și urmărește obiective care nu sunt incompatibile cu strategiile etnopolitice ale statului român sunt minime. Forța

8 După 1945, în urma succesului parțial al revizionismului maghiar din perioada 1940-1944, comportamentul instituțiilor statului român s-a caracterizat printr-o permanentă suspiciune față de maghiari. Începând cu 1957, în urma Revoluției maghiare, și cu precădere după 1964, pe perioada construcției „național-comunismului” românesc impus de Ceaușescu, s-a trecut la instituționalizarea neîncrederii față de maghiari, existența unor forme de poliție politică care s-au succedat de-a lungul anilor fiind justificate prin pericolul pe care maghiarii l-au reprezentat, în opinia reprezentanților autorităților statului, pentru integritatea teritorială și stabilitatea României. Un ultim exemplu de utilizare a acestei logici s-a consumat în martie 1990, după evenimentele din Tg. Mureș, la înființarea Serviciului Român de Informații. Cercul vicios al acestei logici pare să se fi spart în 1996 când, în urma unei campanii electorale în care tema amenințării maghiare a fost utilizată din nou de candidatul la președinție Ion Iliescu, UDMR a fost cooptat la guvernare, importante poziții oficiale în stat fiind ocupate, pentru prima dată în istorie, de reprezentanții minorității maghiare. Pentru detalii a se vedea Salat Levente: „László Dezső kisebbségi bölcselétének időszerűsége” [Actualitatea teoriei lui László Dezső privind condiția de minoritar], în: Cseke Péter (ed.): *László Dezső Emlékezete 1904-2004* [Volum editat în memoria lui László Dezső 1904-2004], Cluj: Polis, 2004, pp. 123-137.

de atracție exercitată de Ungaria, pe de o parte, și rezistența pasivă, dar fermă, a autorităților românești față de obiectivele minorității, care descurajează din ce în ce mai mulți reprezentanți ai minorității, convingându-i să aleagă calea emigrării, pe de altă parte, fac ca timpul să curgă în continuare în favoarea tendurilor de eliberare a autorităților românești de sub povara pe care o minoritate numeroasă, mobilizată din punct de vedere politic, o reprezintă.

Concluzii

Dacă cercetările realizate în cadrul BARE și analizele elaborate de autorii prezentului volum vor reuși să trezească interesul factorilor de decizie, iar acest interes se va traduce în tentative de abordări alternative din partea vreunui dintre actori (statul român, statul maghiar sau reprezentanții minorității maghiare), atunci inițiativele care au stat la baza cercetărilor BARE, pe de parte, și a analizelor din prezentul volum, pe de altă parte, își vor atinge obiectivul.

În caz contrar, ele vor rămâne mărturia unora dintre cauzele care vor duce la dispariția treptată – după evrei și sași – a încă unei comunități din peisajul etnopolitic al României, sub forma reducerii acesteia la dimensiunile unei componente pur etnografice, fără miză politică. Deși această evoluție nu ar fi, după cum am văzut în cele de mai sus, contrară tendințelor dominante în lume, considerăm că ea va fi dovada unui eșec comun al tuturor actorilor care influențează în mod direct situația minorității maghiare din România.

Bibliografie

- Human Development Report 2004. Cultural liberty in today's diverse world*, New York: UNDP, 2004.
- Our Creative Diversity. Report of the World Commission on Culture and Development*, Paris: UNESCO, 1996.
- Alionescu, Ciprian-Călin: "Parliamentary Representation of Minorities in Romania". În: *Southeast European Politics*, Vol. V, No. 1 (June 2004).
- Barrow, Clyde W.: „The Return of the State: Globalization, State Theory, and the New Imperialism”. Paper presentation delivered at the Annual Convention of the American Political Science Association, Chicago, Illinois, September 1-5, 2004.
- Chiribuca, Dan–Magyari Tivadar: "Impact of Minority Participation in Romanian Government". În: Robotin, Monica– Salat Levente (eds): *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-communist Europe*, Budapest: LGI/ OSI, 2003.
- Connor, Walker: *Ethnonationalism. The Quest for Understanding*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1994.
- Crystal, David: *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

- Dobre, Ana Maria: „The Europeanization of the Romanian Minority Rights Policy. Misfit, Change and Controversies”. În: *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, Vol. IV, No. 3, 2004, 631-666.
- Gál, Kinga: *Bilateral Agreements in Central and Eastern Europe: a New Inter-State Framework for Minority Protection?* ECMI Working Paper 4. Flensburg: European Centre for Minority Issues, 1999.
- Horváth, István–Scacco, Alexandra: „From the Unitary to the Pluralistic: Finetuning Minority Policy in Romania” În: Biro, Anna-Maria–Kovács, Petra (eds.) *Diversity in Action: Local Public Management of Multi-Ethnic Communities in Central and Eastern Europe*. Budapest: LGI/ OSI, 2001.
- Horváth, István: *Facilitating Conflict Transformation: Implementation of the Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities to Romania, 1333-2001*. Hamburg: CORE Working Paper 8, 2002.
- Iordachi, Constantin: „The Romanian-Hungarian Historical Reconciliation Process. An Interpretation.” *Forum Euro-Atlantic*, August 1998.
- Kettley, Carmen: „Ethnicity, Language and Transition Politics in Romania: The Hungarian Minority in Context” în: Daftary, Farimah and Francois Grin (eds.) *Nation-Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*. ECMI/LGI Series on Ethnopolitics and Minority Issues, 2. Budapest: LGI/OSI, 2003.
- Kostecki, Wojciech: *Prevention of Ethnic Conflict. Lessons from Romania*. Berghof Occasional Paper No. 19. Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, 2002.
- Lantschner, Emma–Medda-Windischer, Roberta: „Protection of National Minorities through Bilateral Agreements in South Eastern Europe” în: *European Yearbook of Minority Issues 1*, 2001/2. The Hague: Kluwer Law International, 2003.
- Marshall, Monty G.–Gurr, Ted Robert: *Peace and Conflict 2003. A Global Survey of Armed Conflicts, Self-Determination Movements, and Democracy*. College Park, MD: Center for International Development and Conflict Management, University of Maryland, 2003.
- Mungiu-Pippidi, Alina: *Transilvania subiectivă*. București: Humanitas, 1999.
- Pan, Christoph–Pfeil, Beate Sibylle: *National Minorities in Europe. Handbook*. Wien: Braumüller, 2003.
- Petrescu, Dragoș: "Can Democracy Work in Southeastern Europe? Ethnic Nationalism vs. Democratic Consolidation in Post-communist Romania". În: Balázs Trencsényi – Dragoș Petrescu et al (ed.): *Nation-Building and Contested Identities: Romanian and Hungarian Case Studies*, Budapest–Iași: Regio Books–Polirom, 2001.
- Salat Levente–Enache, Smaranda (ed.): *Relațiile româno-maghiare și modelul de reconciliere franco-german*. Cluj: CRDE, 2004.
- Zellner, Wolfgang: *On the Effectiveness of the OSCE Minority Regime. Comparative Case Studies on Implementation of the Recommendations of the High Commissioner on National Minorities of the OSCE*. Hamburg 1999.

Anexă

Naționalitate	Recensământ 2002	Formațiune reprezentând minoritatea în Parlamentul României (2004-2008)	Numărul de voturi obținute la alegerile din 28 noiembrie 2004
Maghiari	1 434 377	Uniunea Democrată a Maghiarilor din România	628 125
Romi	535 250	Partida Romilor Social Democrată din România	56 076
Ucraineni	61 353	Uniunea Ucrainenilor din România	10 888
Germani	60 088	Forumul Democrat al Germanilor din România	36 166
Ruși-lipoveni	36 397	Comunitatea Rușilor Lipoveni din România	10 562
Turci	32 596	Uniunea Democrată Turcă din România	7 715
Tătari	24 137	Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România	6 452
Sârbi	22 518	Uniunea Sârbilor din România	6 643
Slovaci	17 199	Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România	5 950
Bulgari	8 025	Uniunea Bulgară din Banat – România	15 283
Croați	6 786	Uniunea Croaților din România	10 331
Greci	6 513	Uniunea Elenă din România	7 161
Evrei	5 870	Federația Comunităților Evreiești din România	8 449
Cehi	3 938	Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România	5 950
Polonezi	3 671	Uniunea Polonezilor din România „Dom Polski”	5 473
Italieni	3 331	Asociația Italianilor din România RO.AS.IT	6 168
Chinezi	2 243	–	–
Armeni	1 780	Uniunea Armenilor din România	9 810
Ceangăi	1 266	–	–
Macedoneni slavi	695	Asociația Macedonenilor din România	9 750

Levente SALAT

Naționalitate	Recensământ 2002	Formațiune reprezentând minoritatea în Parlamentul României (2004-2008)	Numărul de voturi obținute la alegerile din 28 noiembrie 2004
Albanezi	477	Asociația Liga Albanezilor din România	5 011
Ruteni	257	Uniunea Culturală a Rutenilor din România	2 871
Sloveni	175	–	–

Surse: Recensământul populației 2002, www.recensamant.ro;

Camera Deputaților, www.cdep.ro

Biroul Electoral Central, http://www.bec2004.ro/documente/Tvot_CD.pdf